

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI
VAZIRLIGI
A.QODIRIY NOMLI JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI

TABIATSHUNOSLIK FAKUL'TETI
MATERIKLAR VA OKENLAR TABIIY GEOGRAFIYASI FANIDAN

REFERAT

MAVZU: Janubiy Yevropa Pireneya, Apennin, Bolqon yarim orollari

BAJARDI:

Abduvohidov Mirjalol

201 - guruh talabasi

Jizzax 2010

Reja:

KIRISH: Janubiy Yevropa tabiiy hududiy o'lkasiga xaqida umumiy tushuncha.

ASOSIY QISM:

1. Pireneya yarim oroli xaqida umumiy tushuncha

2. Apennin yarim oroli xaqida umumiy tushuncha

3. Bolqon yarim oroli xaqida umumiy tushuncha

XULOSA:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

KIRISH:

Yevropaning O'rta dengizbo'yi qismi Yevrosiyo, Afrika O'rta dengiz buyining bir qismi bo'lib, Pireneya, Apennin, Bolqon yarim orollarini va ular yaqinidagi orollarni o'z ichiga oladi. Bu yer Yevropaning doimiy yashil kserofit o'rmonlar o'rmonlar va bo'tazorlar zonasida joylashgan birdan bir o'lkasidir. Uchlamchi va to'rtlamchi davrlarda tabiat evolyusiyasi hamda bu yerda tog' relyefining ustunligi natijasida barg to'kadigan daraxtlar va butalar ham keng tarqalgan. Barg to'kadigan farmasiyalar asosan o'lkaning tog'larida va mo'tadil mintaqa yaqinidagi shimoliy rayonlarida o'sadi.

Yevropaning O'rta dengizbo'yi g'arbdan sharqqa ancha uzoq masofada cho'zilganligidan shu yunalishda landshaftlar ham bir oz o'zgara boradi. O'rta dengiz bo'yiining ancha sernam va iliq sharqiy qismida (Pireneya yarim orolining g'arbiy Apenin yarim orolida) bargli va igna bargli ancha namsevar doimiy yashil o'rmonlar va baland buyli makvis chakalakzorlari ko'p tarqalgan. O'rta dengiz buyi kelib chiqishi va morfologiyasi turlicha bo'lgan tog'lar o'lkasidir. Pasttekisliklar bu yerda katta emas va asosan yarim orollar chekkasidagi tektonik bukilmalarda joylashgan. Qadimgi burmali-palaxsali yassi tog' massivlari hamda ularni o'rab turadigan burmali Alp tizmalari tufayli tog' relyefi xilma-xil ko'rinishga ega.

Xar ikkala tipdagi tog'larda ham intensiv denudasiya, diz'yunktiv dislokasiyalar va tabakali vertikal xarakatlar ro'y bergan. Oqibatda yer yuzasi (ayniqsa Bolqon yarim orolida) tektonik jixatdan mayda qismlarga bo'linib ketadi. Uzilma xarakatlari va ular bilan bog'liq bo'lgan vulqon xodisalari xozirgacha davom etmoqda.

O'rta dengiz buyi Yevropada eng seysmik o'lka xisoblanadi.

Pireneya yarim oroli. Pireneya yarim oroli tabiatining ko'pgina xususiyati

uning relyefiga bog'liq. Pireneya yarim oroli relyefi umuman uning o'rta qismida va g'arbida shimoldan, sharq va janubdan anchagina baland tog'lar bilan o'ralgan past va o'rtacha balandlikdagi plato hamda yassi tog'liklarning ko'pligi bilan xarakterlanadi.

Atrofdagi tog'lar ichki rayonlarni dengiz ta'siridan to'sib turadi.

Yassi tog'liklarning katta qismi paleozoy yadrosi-yarim orolning markaziy va sharqiy qismlarini ishg'ol qilgan Meseta doirasidadir. Mesetaning struktura morfologiya xususiyatlari uzoq davom etgan denudasiya hamda peneplenlashish va shundan keyin tabaqalangan uzilma dislokasiyalar natijasida tarkib topgan.

Platolar relyefi u qadar parchalangan emas va ulardan terrasali daryo vodiylari tarkib topgan. Janubda Yangi Kastilin platosi asta-sekin ko'tarilib borib, juda yuvilib ketgan Syerra-Morena massivlari sistemasiga o'tadi. Bu massivlarning o'zilmali yon bag'irlari Andaluziya past tekisligiga tik tushadi.

Iberiya tog'lari Mesetani shimoli-sharq tomondan o'rab turadi. Bu yerda uchlamchi davrning oddiy burmalanishlari gersin zamini ustini qoplab turgan mezozoy jinslariga ham ta'sir etan. Tog'lar uchun yura tipidagi relyef xarakterlidir. Tog'lar u qadar parchalanmagan bir necha tizimlardan-balandligi 2316 m gacha yetadigan va mezozoy kvarsitlari, ohaktosh va slaneslardan iborat antiklinalardir.

Iberidlarning so'nggi tog' sistemasi-Kataloniya tog'lari O'rta dengiz soxili bo'ylab Pireneya tog'laridan Ebro daryosining etaklarigacha davom etadi. Bu tog'lar Alp tog'lari sistemasidagi eng past tog'lar bo'lib, cho'qqilari 1741 m gacha boradi. Kataloniya tog'larining dengiz soxilidagi tizmalari O'rta dengizga zina shaklida tushib boradi va bu yerda ayrim go'zal manzarali burunlar hosil qiladi. Andalusiya tog'lari strukturalari Pitiuz va Balear

orollarida davom etadi. Andalusiya tog'lari struktura jixatidan Alpidlarga kiradi, lekin relyefiga ko'ra, Alp tog'laridan juda farq qiladi.

Andalusiya tog'lari bilan Syerra-Morena orasida, tog'lararo bukilmada Andalusiya pasttekisligi bor. Bu pasttekislik shakli uchburchak shakliga ega, uning tor sharqiy qismi daryolar eroziyasi natijasida ayrim qoldiq platolari bo'lgan sertepa tekislikka aylangan.

Pireneya yarim orolining katta qismi O'rta dengiz bo'yi iqlimiga ega. Biroq uning ayrim qismlari iqlim jixatidan anchagina farq qiladi.

Pireneya yarim orolining Atlantika va O'rta dengiz ta'siridan tusilgan ichki rayonlari iqlimi keskin kontinental bo'lib, yozi issik, qishi anchagina sovuq, xiyla qattiq sovuqlar ham bo'ladi, sovuq shamollar esib qor ham yogadi, qishda Mesetada baland bosimli maxalliy oblast paydo bo'ladi, bu esa siklonlarning qirib kelishiga xalakit beradi. Shu sababli yog'in asosan bahor va kuz oylarida yogadi. Yillik yog'in mikdori atiga 400-500 mm ga yetadi. Yangi Kastiliya platosining sharqiy qismi iqlimi ayniksa qurg'oqchil. Yarim orolning markaziy qismlarida faqat Markaziy Kordilyera tog'larida yog'in ko'prok tushadi. Pireneya yarim orolining katta qismi O'rta dengiz zonasida bo'lishiga qaramasdan, relyef va iqlimning yuqorida aytilgan xususiyatlari tufayli yarim orolning o'simlik va tuproqlari juda xilma-xildir Pireneya yarim oroli florasi turlarga boy va uning endemik turlari ko'pdir. Doimiy yashil o'simliklar ham ko'p. Bu yerda tosh dubi probka dubi va kermes dubi, ayniksa, keng tarqalgan.

Pireneya yarim orolining iqlimi O'rta dengiz bo'yi okean iqlimi tipidagi g'arbiy rayonlarida qattiq bargli doimiy yashil o'rmonlar, baland buyli makvis va garriga tarqalgan. Daraxtlar bu yerda ham probka dubi, tosh dubi, Luzitani dubidan iboratdir. Probka dubi daraxtzorlari eng sernam joylarda uchraydi: ularning tagida drok va toshyorar turlari juda ko'p. G'arbning buta

formasiyalarida qulupnay daraxti, archadan tashqari kermes dubi katta rol o'ynaydi. Buta formasiyalari Yangi va Eski Kastiliya platolarida ham asosiy o'rin tutadi.

Apennin oblasti. Apennin yarim oroli Sisiliya, Qorsika, Sardiniya orollari va Tiren dengizidagi kichikrok orollar bilan birgalikda Yevropaning O'rta dengiz soxilida Markaziy o'rin tutadigan aloxida bir butun oblastni tashkil etadi. Apennin yarim oroli boshqa oblastlarga qaraganda kichik bo'lib, meridian buylab anchagina cho'zilgan, kabar oblastdir. Oblastning hamma joyida O'rta dengiz tipidagi dengiz iqlimi hukmron. Pireneya va Bolqon yarim orollarining sernam g'arbiy va kurg'oqchil sharqiy qismlari o'rtasidagi kabi keskin tafovut bu yerda yo'k. Alp tog'lari to'sib turganidan bu oblastning shimolida O'rta dengiz bo'yiga o'tkinchi polosa ko'zga u qadar yaqqol tashlanmaydi. Bu oblastda asosan o'rtacha balandlikdagi tog'lar va qisman o'r-qir tekisliklari relyefi xarakterlidir. Oblast landshaftidagi asosiy tafovut, avvalo, yarim orolning shimolidan janubga uzoq cho'zilganligi va relyefning xilma-xilligi bilan bog'liq.

Relyefning asosiy shakillari, tektonikasi va litologiyasiga ko'ra Shimoliy, markaziy va Janubiy Apennin tog'lari bir-birlaridan farq qiladi. Shimoliy Apennin tog'lari Liguriya va Toskaniya Apennin tog'lari tizmalarini o'z ichiga oladi. Shimoliy Apennin tog'larining tuzilishida uchlamchi davr gillari asosiy rol uynaydi, qumtoshlar kamroq rol o'ynaydi.

Markaziy Apennin tog'lariga Umbro-Mark, Abrusiya va Sobi tog'lari qiradi. Bu tog'lar Apennin tog'larining eng keng va baland qismi bo'lib, Gran-Sasso massividagi Korno cho'qqisining balandligi 2914 m. Shimoliy Apennin tog'laridan farq qilib, markaziy Apennin tog'lari asosan tik burmalar hosil qilgan, ba'zi joylarda ustama siljiqlarga aylangan oxaktoshlardan tuzilgan.

Apennin tog'larining burmali tizmalari janubda Krati daryosi vodiysi tomonda tik jarlik bilan tugaydi. Ana shu vodiydən janubda asosan qadimgi granit, gneys va kristall slanislardan tashkil topgan Kalabriya Apennin tog'lari joylashgan.

Apennin tog'lari katta masofada Tirren dengizidan past baland tog' etaklari va soxil tekisliklari polosasi bilan ajralgan. Ana shu polosada qadimgi va xozirgi zamon vulkanizm shakllari yaqqol ko'rinadi. Rim shaxri yaqinida kraterlari buzilib, kalderalar hosil qilgan ko'p mikdorda so'ngan vulqonlar bor.

Apennin orolining Tirren dengizi soxili ba'zi joylarda past botqoq bosgan tekislikdan iborat, bu tekislik dengizdan qum dunqlari polosasi orqali ajralgan, qum dunqlari suvning oqib ketishini qiyinlashtirai. Bu tekisliklar yaqin vaqtlardagina quritilgan.

Apennin tog'larining Sharqiy tog' oldi u kadar xilma-xil emas, Adriatika bo'yidagi Apennin oldining Gargano yarim oroligacha tor polosada cho'zilib boradigan shimoliy qismi Apennin tog'laridan boshlanadigan qisqa bir-biriga parallel ko'pdan-ko'p daryolar kesib o'tgan soxil tekisligidir. Janubroqda Apennin tog'lari dengizdan karst shakllari uchraydigan bir oz past baland yassi platolar bilan ajralgan. Bu platolar asosan oxaktosh, dolomit va burdan tarkib topgan. Bo'lib, ular gorizontaI yotadi, yoki bir oz burmalangan. Daryolar kam. Bu platolardan eng yiriklari Gargano Le-Murje platolari va Salentina yarim orolidagi Apuliya platosidir.

Bolqon oblasti Yevropaning O'rta dengiz soxilining sharqida, Kichik Osiyo bilan sharqiy Yevropa tekisligiga juda yaqin joylashgan. O'lkaning boshqa oblastlaridan farq qilib, bu oblast shimoliy Yevropaning materik qismi bilan keng masofada tutashgan. Ana shu xususiyatlar tufayli kontinental tipdagi O'rta dengiz bo'yi landshaftlari oblastda asosiy o'rin tutadi va shimoldan mo'tadil

o'rmon va dasht tabiati xususiyatlari ko'proq kirib kelgan. Subtropik va mo'tadil landshaftlarnigina shunday xilma-xil uchrashi ko'p jixatdan bu yerda ko'pdan-ko'p tog' tizmalari, massivlari va tekislik kotlovinalar borligiga bog'liqdir. Tektonik jixatdan juda parchalanib ketganligi natijasi bo'lgan tog' kotlovina relyefi kotlovinalar orqali O'rta dengiz bo'yi landshaftlarining shimolga va mo'tadil landshaftlarning esa tog'lar orqali janubga qirib kelishga imkon beradi.

Karst xodisasini keng tarqalganligi ham oblastning o'ziga xos xususiyatidir. Karst xodisalari tufayli oblastning ko'pgina rayonlarida gidrografiya va tuproq-o'simlik qatlami o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Oblast relyefi asosan tog'lardan iborat. Tekisliklar chekkalarda uchraydi. O'rtacha balandlikdagi tog'lar ko'pchilikni tashkil etadi.

FOYDALANILAGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Abdulqosimov "Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi" Toshkent." O'qtuvchi" 2000
2. V.P.Maksokovskiy "Jahoning iqtisodiy va ijtmoiy geografiyasi" Toshkent." O'qtuvchi" 1995.
3. P.Musaev, A.Baxromov "Tabiiy georafiya" Toshkent." O'qtuvchi 2001.
4. P.Baratov " Tabiatni muhofaza qilish va o'zgartirish" Toshkent." O'qtuvchi"1980.
5. P.Baratov, A.Saotov. "Umumiy tabiiy geografiya" "Toshkent. O'qtuvchi" 2005.